

Милана Писарић, асистент
Правног факултета у Новом Саду

ПРАВНИ ОКВИРИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ДЕЧЈЕ ПОРНОГРАФИЈЕ НА ИНТЕРНЕТУ¹

Сажетак: Сексуална злоупотреба и искоришћавање деце представљају озбиљно кршење основних права деце, а децја порнографија на Интернету специфичан типичан садржај, чије се постојање и ширење никако не може довести у вези са слободом мишљења и изражавања. Борба против онлајн порнографског материјала на ком су приказана деца подразумева инкриминисање одређених типичних понашања, идентификовање деце која су жртве, откривање учинилаца тих кривичних дела и њихово кривично гоњење, уклањање порнографских садржаја са Интернета, односно онемогућавање приступа сајтраницама на којима се ти садржаји налазе. Иако Интернет представља постојеће неограничен простор за дисеминацију порнографског материјала на коме су приказана деца, одговор државе на ову појаву је територијално ограничен, с обзиром на чињеницу да чак и уколико држава успостави контролу садржаја на Интернет сајтраницама које се налазе на њеној територији, корисници материјал могу пронаћи на Интернет сајтраницама који се налазе ван домаћа надлежних органа те државе. Из тог разлога, борба против онлајн децје порнографије захтева хармонизацију националних прописа и успостављање ефикасне међународне сарадње.

Кључне речи: децја порнографија, Интернет, Европска унија.

¹ Овај рад је настао као резултат научно-истраживачког рада на Пројекту „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“ чији носилац је Правни факултет у Новом Саду.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Сексуално злостављање и сексуално искоришћавање деце, укључујући и дечју порнографију, представљају озбиљно кршење основних права, нарочито права детета на заштиту и бригу која је неопходна за њихово благостање, што је предвиђено у Конвенцији Уједињених нација о правима детета из 1989. године². Иста права детету гарантује и Повеља о основним правима Европске уније из 2000. године³, а у Штокхолмском програму из 2010. године⁴ борба против дечјег злостављања и експлоатације постављена је као један од приоритета на путу ка безбедном простору Европске уније. Недовољна ефикасност механизма за примену постојећих прописа доприноси учесталости ових појава, а у борби против њих додатну потешкоћу представља транснационална димензија појединих облика кривичних дела, као и развој информационих технологија чија употреба олакшава производњу и дистрибуцију приказа сексуалног злостављања деце.

Иако Интернет представља готово неограничен простор за дистрибуцију порнографског материјала на ком су приказана деца, одговор државе је територијално ограничен, с обзиром на чињеницу да чак и уколико држава успостави контролу садржаја на Интернет страницама које се налазе на њеној територији, корисници материјал могу пронаћи на Интернет страницама који се налазе ван домашаја надлежних органа те државе. Из тог разлога, ефикасна борба против онлајн дечје порнографије захтева хармонизацију националних прописа и успостављање одговарајуће међународне сарадње. За супротстављање порнографском материјалу на ком су приказана деца, суочавајући се са свим изазовима Интернета, неопходно је постојање правног оквира који садржи правила о инкриминисању одређених штетних понашања, идентификовању деце која су жртве, откривању и кривичном гоњењу учинилаца кривичних дела, уклањању садржаја са Интернета, односно онемогућавање приступа страницама на којима се ти садржаји налазе.

У оквирима Европске уније, национално законодавство држава чланица је поставило правни оквир за борбу против неких од ових проблема али је степен регулисаности био различит од државе до државе, што је међутим било недовољно конзистентно да би се обезбедио енергичан друштвени одговор на сексуално искоришћавање и злостављање деце и дечју

² *Convention on the Rights of the Child*, пун текст Конвенције доступан је на следећем линку: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>.

³ *Charter of Fundamental Rights of the European Union*: пун текст Повеље доступан је на следећем линку http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.

⁴ *The Stockholm Programme — An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens*, пун текст Програма доступан је на следећем линку <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:en:PDF>.

порнографiju на Интернету. Из тог разлога, је 2004. године на нивоу Европске уније усвојена Оквирна одлука о борби против сексуалног искоришћавања деце и децје порнографије⁵, која је и поред задовољавајућег нивоа имплементације, имала незанемарљиве недостатке, па је у циљу унапређења правног оквира, након ступања на снагу Уговора из Лисабону⁶, децембра 2011. године усвојена Директива о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и децје порнографије⁷.

2. ПОЧЕЦИ ПРАВНОГ РЕГУЛИСАЊА НА НИВОУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Према члану 29. Уговора о Европској унији, циљ постојања Уније је сте стварање високог степена безбедности грађана, првенствено кроз спречавање и сузбијање кривичних дела. У вези са тим, узима се у обзир дејство принципа субвенционисаности, по ком Европска унија може да предузме легислативне акције у одређеној области само ако и уколико тај циљ не могу у довољној мери постићи државе чланице, односно ефикасније се може деловати са нивоа Заједнице.

Што се тиче борбе против децје порнографије на Интернету на нивоу Европске уније, *прва настојања да се смене на њу овом проблему* датирају из 1996. године када је Комисија усвојила два документа (Саопштење о незаконитим и штетним садржајима на Интернету⁸ и Зелени папир о заштити малолетних лица и људског достојанства у аудио-визуелним и информационим системима⁹) у којима се, с обзиром на међународни карак-

⁵ *Council Framework Decision 2004/68/JHA of 22 December 2003 on Combating the Sexual Exploitation of Children and Child Pornography*, OJ L 13, 20.1.2004, p.44; пун текст Оквирне одлуке доступан је на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004F0068:EN:NOT>.

⁶ *The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007*, пун текст Уговора доступан је на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>.

⁷ *Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA*; пун текст Директиве доступан је на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:335:0001:0014:EN:PDF>.

⁸ *Communication on Illegal and Harmful Content on the Internet*: пун текст Саопштења доступан је на следећем линку: <http://aei.pitt.edu/5895/1/5895.pdf>.

⁹ *Green Paper on the Protection of Minors and Human Dignity in Audiovisual and Information Services*, пун текст овог документа доступан је на следећем линку: http://aei.pitt.edu/1163/1/minors_info_soc_gp_COM_96_483.pdf.

тер Интернета, указује на значај заједничког и координисаног деловања држава чланица, али уз релативно ограничену улогу Европске заједнице. У то време, наиме, законодавства држава чланица у погледу прихватљивости садржаја на Интернету су се разликовала, а како се није могла обезбедити примена принципа субвенционисаности у овој области, легислативна улога Заједнице је била готово непостојећа, што је довело до тога да се контрола садржаја на Интернету препусти државама чланицама. У националним законодавствима појединих држава чланица одређена штетна понашања на Интернету су била инкриминисана, али то није било довољно нити конзистентно да би се обезбедио енергичан друштвени одговор на сексуално искоришћавање и злостављање деце и проблем онлајн деце порнографије, с обзиром на то да су ове узнемиравајуће појаве имале и имају изражену прекограничну димензију (која је најочигледнија код проблема деце порнографије на Интернету и „децејг секс туризма“), која налаже потребу да се деци у свим државама чланицама обезбеди једнак ниво заштите.

У складу са Одлуком Савета од 29. маја 2000. године¹⁰ државе су биле позване да, користећи тада постојеће споразуме, обезбеде најпогодније механизме сарадње¹¹ да би се створили услови за ефикасно откривање и доказивање кривичних дела која се односе на активности у вези са децом порнографијом на Интернету. Одлука је садржала препоруку државама да подстичу коришћење техничких мера за спречавање дистрибуирања порнографског материјала на ком су приказана деца (блокирање садржаја на Интернету). Ипак, 2002. године у Парламенту је усвојен извештај о заштити малолетних лица у ком је била истакнута неефикасност таквог приступа проблему који истовремено представља и значајно угрожавање слободе изражавања¹² (какав став је задржан и приликом креирања Оквирне одлуке).

Међутим, да би се створили, односно унапредили механизми спречавања и борбе против сексуалног искоришћавања и злоупотребе деце, те појаве и ширења деце порнографије на Интернету, ***било је неопходно створити правни оквир на нивоу Европске уније*** који би садржао минимум правила за регулисање ових појава у државама чланицама, чиме би се омогућио остварење специфичних циљева:

¹⁰ *Council Decision of 29 May 2000 to combat child pornography on the Internet (2000/375/JHA)*, пун текст Одлуке доступан је на следећем линку: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32000D0375&model=guichett.

¹¹ Осим тога, Савет ЕУ је 26. априла 2001. године позвао државе чланице да у што већој мери користе одредбе Конвенције Савета Европе о компјутерском криминалу.

¹² Више о томе видети на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0341:EN:NOT>.

- ефикасно процесуирање кривичних дела;
- поштовање права жртава;
- инситуирање на превенцији сексуалног искоришћавања и злостављања деце;
- успостављање ефикасног система мониторинга појавних облика сексуалног искоришћавања и злостављања деце.

Поменути циљеви могли су се остварити само кроз обавезивање држава чланица да инкриминишу друштвено штетне појаве у вези са сексуалним искоришћавањем и злостављањем деце и активности у вези са дечјом порнографијом на Интернету, те да пропишу ефикасне, сразмерне и у довољној мери одвраћајуће кривичне санкције, што је посебно важно с обзиром на активности које нису биле инкриминисане уопште или на одговарајући начин у свим земљама, укључујући и облике сексуалног злостављања и искоришћавања деце почињене коришћењем информационих технологија.

2.1. Оквирна одлука о борби против сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије из 2004. године

Неопходни правни оквир створен је 2004. године, када је усвојена *Оквирна одлука о борби против сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије* у оквиру тадашњег Трећег стуба Европске уније. Оквирна одлука је имала за циљ минимум приближавања законодавстава држава чланица у погледу инкриминисања најозбиљнијих облика сексуалног злостављања и искоришћавања деце, посебно искоришћавањем информационих технологија, проширења надлежности држава чланица у вези са кривичним поступцима и обезбеђења минимума помоћи жртвама.

Комисија је 2007. године усвојила извештај о имплементацији Оквирне одлуке¹³ у ком је било наведено да су државе чланице у великој мери испуниле захтеве постављене у Оквирној одлуци, али да и даље постоји потреба за деловањем у одређеним областима, нарочито у вези са употребом информационих технологија, како у извршењу кривичних дела од стране учинилаца, тако и у откривању истих од стране надлежних органа. Осим тога, уочено је да се одређена понашања не сматрају у свим земљама кривичним делом, што је у комбинацији са разликама у кривичном праву и поступку могло довести, односно доводило је до разлика у истрази и кривичном гоњењу у различитим земљама. На пример, у поједним државама, гледање дечје порнографије онлајн без чувања датотека на рачунару (даунлодовања) није значило и поседовање, па није представљало радњу

¹³ Извештај је у целости доступан на следећем линку:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0716:FIN:EN:PDF>.

извршења кривичног дела. Такође, тајне операције, у оквиру којих се припадници органа полиције инфилтрирају у одређене криминалне кругове нису законом регулисане у неким земљама чланицама или се услови за њихову реализацију драстично разлукују од земље до земље итд.

У вези са наведеним, Оквирна одлука је, као најизраженије, имала следеће недостатке:

1. односила се на приближавање законодавстава у погледу релативно ограниченог броја штетних појава на Интернету;

2. није обухватала нове појавне облике сексуалне злоупотребе деце коришћењем информационих технологија (као што је појава коришћења лажних профила у социјалним мрежама од стране пунолетних лица ради успостављања контаката са децом а ради извршења појединих кривичних дела или приступање дечјој порнографији на Интернету без даунлодовања исте и тако даље);

3. правила о надлежности нису омогућавала процесуирање за кривична дела учињена ван територије државе чланице;

4. нису у довољној мери узете у обзир специфичне потребе малолетних жртава;

5. мере за спречавање ових појава нису биле адекватне.

Осим отклањања поменутих недостатака, нови правни оквир је требало да омогући и:

– откривање кривичних дела и покретање кривичног поступка, посебно у одсуству пријаве од стране малолетне жртве;

– ефикасно процесуирање у случају злостављања или експлоатације почињених у иностранству;

– уклањање препрека за међународну сарадњу, и

– омогућавање коришћења истражних радњи које се користе у случајевима организованог и прекограничног криминала.

Додатни захтеви за иновирање Оквирне одлуке проистекли су и из решења Конвенције која је усвојена у оквиру Савета Европе.

2.2. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и злоупотреба

У оквиру Савета Европе 2007. године усвојена је Конвенције бр. 201 о заштити деце од сексуалног искоришћавања и злоупотреба¹⁴ *која ипренуи-но садржи највише међународнојравне сџандарде за зашџиџиџу деце од сексуалној злосџављања и искоришџавања*. Конвенција представља свео-

¹⁴ *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201*; пун текст Конвенције доступан је на следећем линку: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=201&CL=ENG>.

бухватан и кохерентан правни оквир који се односи на инкриминисање различитих облика сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце, поготово употребом информационих технологија, откривање и доказивање кривичних дела и гоњење учинилаца, спречавање ових појава, координацију деловања различитих актера, те заштиту и помоћ жртвама.

Иако би имплементација Конвенције од стране свих држава чланица Европске уније допринела значајним побољшањима у националним правним системима, није било извесно да ће све државе чланице ратификовати Конвенцију у блиској будућности, услед тога што сама Конвенција не предвиђа временски рок за ратификацију нити одговарајући механизам праћења имплементације у државама потписницама, процедуре за ратификацију у појединим земљама су дуготрајне, а државе чланице Европске уније могу да одлуче и да не потпишу или ратификују Конвенцију¹⁵. Стога су *сјандарди постављени у овој Конвенцији искоришћени за побољшање решења у релевантним правним изворима Европске уније*, па су најпре уграђени у предлог оквирне одлуке која је требало да замени Оквирну одлуку из 2004. године, а потом у Директиву, која ју је и заменила (с тим што су решења из Конвенције додатно побољшана у одредбама Директиве).

2.3. Потреба за унапређењем решења из Оквирне одлуке

Како би се унапредио постојећи правни оквир на нивоу Европске уније у борби против сексуалног искоришћавања и злоупотребе деце и дечје порнографије на Интернету, *било је неопходно* отклонити недостатке у одредбама Оквирне одлуке и искористити решења садржана у одредбама Конвенције Савета Европе, те *предузети следеће кораке*:

– инкриминисати облике сексуалног искоришћавања, који нису били обухваћени Оквирном одлуком, нарочито оне коју се предузимају употребом информационих технологија;

– уклонити препреке за спровођење истраге и гоњење у прекограничним случајевима;

¹⁵ У односу на међународне конвенције, каква је поменута Конвенција Савета Европе, правни извори Европске уније имају предност, нарочито у погледу чињенице да процедуре потписивања и ратификације међународних уговора могу трајати и по неколико година, а правни извори Европске уније ступају на снагу у одређеном тренутку и обавезују државе чланице да их имплементирају у одређеном временском периоду. Осим тога за разлику од непостојања, односно постојања недовољно ефикасног механизма контроле имплементације међународних уговора, у погледу имплементације правних извора Европске уније од стране држава чланица, постоји институционализовани оквир контроле (од стране Комисије, Савета и Европског суда).

- обезбедити свеобухватну заштиту жртава, нарочито у вези са кривичним поступком;
- спречити кривична дела кроз интервентне програме и третмане учинилаца;
- осигурати да изречене казне и мере безбедности опасним учиниоцима у једној земљи буду ефективне и у осталим државама чланицама.

Стога је Комисија 25. марта 2009. поднела Савету *прелој нове Оквирне одлуке о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и деце њорнографиче*¹⁶, која је требало да измени и допуни одредбе Оквирне одлуке из 2004. године. Прелог се заснивао на решењима из Конвенције Савета Европе и садржао је одредбе кривичног материјалног и процесног права.

Правила Европске уније која се односе на уређење одређених области у оквиру бившег Трећег стуба пре Лисабонског уговора доношена су у форми оквирних одлука које немају директно дејство у државама чланицама, него је потребна њихова имплементација у национална законодавства. При том је Комисија имала само могућност надгледања нивоа имплементације правила из оквирних одлука, без могућности изрицања било какве санкције држави чланици која не приказује задовољавајући ниво имплементације или одговарања државе због неиспуњења обавеза из оквирне одлуке пред Европским судом правде. *Након сјујања на снагу Лисабонског уговора* 1. децембра 2009. године дошло је до „комунитаризације“ Трећег стуба и створене су могућности за олакшано усвајање нових легислативних мера у области правосудне и полицијске сарадње¹⁷ и то у форми директиве (која има директно дејство), док је Комисији дато овлашћење да надгледа да ли се земља чланица придржава директиве, те уколико не поступа у складу са директивом, Комисија може да се обрати Европском суду правде.

Користећи поменуте легислативне могућности, Комисија је Савету и Парламенту 29. марта 2010. године представила предлог *Директиве о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и деце њорнографиче*. Након редовног легислативног поступка¹⁸, Директива је усвојена 13. децембра 2011. године.

¹⁶ Текст предлога доступан је на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0135:FIN:EN:PDF>.

¹⁷ Квалификованом већином чланова Савета уз учешће Парламента.

¹⁸ На седници одржаној 3. децембра 2010. године, Савет за правосудје и унутрашње послове је након преговора са Европским парламентом утврдио текст нацрта Директиве. Одбор Европског парламента за грађанске слободе, правосудје и унутрашње послове је дана 16. фебруара 2011. године након оријентационог гласања, одобрио амандмане на предлог Комисије. У оквиру редовног законодавног поступка, уследила су усаглашавања између Комисије, Парламента и Савета. Текстови радних докумената ових органа доступни су на

3. ДИРЕКТИВА О БОРБИ ПРОТИВ СЕКСУАЛНЕ ЗЛОУПОТРЕБЕ И ИСКОРИШЋАВАЊА ДЕЦЕ И ДЕЧЈЕ ПОРНОГРАФИЈЕ

Директива о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и децје порнографије има за циљ да створи правни оквир за заштиту деце од свих облика сексуалне злоупотребе и искоришћавања, те унапређење међународне сарадње, мера превенције и мера заштите деце жртва тих кривичних дела. У том смислу, Директива садржи минимум правила којих су државе дужне да се придржавају у прописивању кривичних дела и санкција у вези са сексуалном злоупотребом и искоришћавањем деце и децјом порнографијом, а осим тога садржи и одредбе које су од значаја за спречавање ових појава као и заштиту жртава поменутих кривичних дела.

3.1. Најзначајније одредбе Директиве

Пре даљег приказа решења садржаних у Директиви, треба објаснити *значање појма „дете“ (child¹⁹)*. Наиме, *дејетом* се сматра лице млађе од 18 година (што одговара појму малолетног лица у кривичном праву Републике Србије), с тим што Директива предвиђа могућност да држава у складу са националним прописима одреди узраст у ком је малолетно лице способно да да сагласност за ступање у сексуалне односе, док је ступање у сексуалне односе са малолетним лицем млађим од тако одређеног узраста забрањено чак и уз његов пристанак (што одговара постављању границе између детета и малолетника у домаћем кривичном праву).

У члановима 3-6. Директиве *наведене су радње* у вези са сексуалном злоупотребом и искоришћавањем деце и децјом порнографијом које су државе чланице *дужне да инкриминишу у својим законодавствима*. За сваку од радњи наведених у члановима 3-6. Директиве *прописани су и минимуми најтеже казне затвора* које је држава дужна да испоштује приликом предвиђања санкције за одређено кривично дело. У вези са претходно наведеним, неопходно је нагласити да Директива у *већини* случајева (*али не и у случајевима постојања елемената принуде*) предвиђа могућност за прописивање блаже казне затвора уколико је дело учињено према детету које је достигло узраст у ком се сматра способним за давање сексуалне сагласности у складу са националним прописима. Иначе, минимуми најтежих казни затвора су поштрени у односу на одредбе Оквирне одлуке, па су државе дужне да предвиде следеће:

следећем линку: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2011-0468>.

¹⁹ Термин „дете“ са истим значењем користи и Конвенција Савета Европе.

– за радње у вези са сексуалном злоупотребом деце: максималне казне од најмање 1 године затвора за навођење деце да присуствују сексуалном чину до најмање 10 година затвора за принуђивање детета на сексуалне радње;

– за радње у вези са сексуалним искоришћавањем деце: максималне казне од најмање 2 године затвора за присуствовање порнографским предствима у које су укључена деца до најмање 10 година затвора за принуђивање детета да се бави проституцијом;

– за радње у вези са дечјом порнографијом: максималне казне од најмање 1 године затвора за поседовање дечје порнографије до најмање 10 година затвора за производњу дечје порнографије.

У вези са **ошкривањем и доказивањем наведених кривичних дела и гоњењем учинилаца**, Директива садржи изузетно битне одредбе.

Наиме, државе се обавезују да предузму неопходне мере да обезбеде да откривање, доказивање и гоњење не зависи од постојања кривичне пријаве, предлога за гоњење, односно кривичне тужбе жртве и њених заступника, као и да поступак може да се настави и у случају да жртва повуче предлог за гоњење, тужбу, односно своје исказе. Такође, државе би требало да предвиде да кривично гоњење учинилаца већине поменутих кривичних дела (члан 3, члан 4. става 2, 3, 5, 6 и 7. и из члана 5. става 6.) буде могуће и када је порнографски материјал коришћен одређени временски период након пунолетства жртве, узимајући у обзир тежину учињеног кривичног дела. У вези са подношењем кривичних пријава, државе би требало да предузму све мере да дужност чувања професионалне тајне код одређених занимања које подразумевају рад са децом не предствља препреку тим лицима да пријаве кривично дело, у случају када имају оправдан разлог да верују да су деца жртве неке од поменутих кривичних дела.

Једна од најважнијих одредаба Директиве односи се обавезу држава да предвиде могућност да се у откривању и доказивању поменутих кривичних дела користе посебне истражне радње (које се користе у откривању и доказивању дела организованог криминала и других тежих кривичних дела). Ефикасне истражне радње односе се на пресретање комуникација, тајно праћење, укључујући електронски надзор, праћење банковних рачуна, за чије одређивање се узимају у обзир, између осталог, принцип пропорционалности, природа и озбиљност дела под истрагом. У случајевима у којима је то могуће и у складу са националним законодавством, такве радње такође могу да подразумевају могућност овлашћених службених лица да користе прикривени, тј. лажни идентитет на Интернету. Такође, да би се утврдио идентитет жртава поменутих кривичних дела, државе треба да омогуће употребу одређених техника у анализи порнографског матери-

јала који су доступни или се преносе средствима информационо-комуникационе технологије.

Како је у борби против сексуалне експлоатације деце било потребно обезбедити пуну примену постојећих инструмената о конфискацији прихода од кривичних дела²⁰, државе се обавезују да омогуће надлежним органима да одузму имовину проистеклу из свих кривичних дела која се помињу у Директиви.

Одредбе чланова 18-20. Директиве значајне су за **помоћ, подршку и мере заштитне малолетних лица жртва кривичних дела** на које се односи Директива а у циљу спречавања, односно умањења ефеката секундарне виктимизације. Државе се обавезују да малолетним лицима која су жртве поменутих кривичних дела обезбеде помоћ, подршку и заштиту узимајући у обзир њихове најбоље интересе, и то већ од тренутка када надлежни органи имају оправдани основ да верују да је малолетно лице жртва, а у случају да није са извесношћу утврђено да ли се ради о лицу које је малолетно или је навршило пунолетство, важиће претпоставка да се ради о малолетном лицу. Помоћ и подршка малолетним лицима која су жртве поменутих кривичних дела пружа се у складу са одредбама Оквирне одлуке о положају жртава у кривичном поступку²¹, с тим што се малолетна лица сматрају посебно осетљивом категоријом жртава у смислу те Оквирне одлуке. Помоћ и подршка жртвама малолетним лицима требало би да се пружа пре, у току и одређени период након окончања кривичног поступка, и то независно од спремности лица да давањем исказа сарађује и помогне надлежним органима пре и у току поступка, а водећи рачуна о особености сваког појединог случаја.

Поред тога, у току преткривичног и кривичног поступка малолетно лице жртва поменутих кривичних дела има:

- право на посебног правног заступника (у случају да су родитељи лишени родитељског права услед сукоба интереса између родитеља и малолетног лица или ако је лице нема родитеље, односно стараоце);
- право на правно саветовање (а нарочито у вези са постављањем захтева за накнаду штете у складу са националним прописима).

²⁰ *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, the 1990 Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Council Framework Decision 2001/500/JHA of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime, and Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on Confiscation of Crime Related Proceeds, Instrumentalities and Property.*

²¹ *Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA).* Текст Оквирне одлуке доступан је на следећем линку: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:082:0001:0004:en:PDF>.

Водећи рачуна да не буде угрожено право на одбрану окривљеног, државе су обавезне да предузму мере којима би се обезбедило да се у току преткривичног поступка разговор са малолетним лицем жртвом води:

(а) без неоправданог одлагања након пријаве кривичног дела надлежним органима;

(б) у просторијама посебно прилагођеним за те сврхе;

(в) од стране лица посебно обученог за те сврхе;

(г) само када је неопходно за потребе вођења кривичног поступка (и без непотребног понављања разговора);

(д) у присуству његовог законског заступника или другог пунолетног лица по његовом избору.

Државама је остављена могућност да предвиде да се сви разговори са малолетом жртвом у току преткривичног и кривичног поступка могу снимити а да се ти аудио-визуелни записи могу користити као доказ на главном претресу, те да се испитивање малолетне жртве на главном претресу може обавити без присуства јавности, односно без присуства жртве у судници (испитивање путем одговарајућих аудио-видео веза).

Поред наведеног, државе се обавезују да предузму потребне мере да, водећи рачуна о интересима малолетних лица, заштите приватност, идентитет и приказе тих лица и да спрече ширење података у јавности који би могли довести до утврђивања њиховог идентитета.

У вези са спречавањем секундарне виктимизације је и одредба члана 14. Директиве која се односи се на обавезу држава да у складу са националним правним системом предвиде могућност да надлежни државни органи могу да одлуче да не гоне, односно да не изричу санкције малолетним лицима која су због тога што су жртве кривичних дела из одређених чланова (члан 4. став. 2, 3, 5 и 6. и члан 5 став 6.) била принуђена да учествују у одређеним активностима кажњивим у појединим државама чланицама. Овде се ради о изузетку од начела легалитета кривичног гоњења, као још једном начину избегавања секундарне виктимизације жртава поменутих кривичних дела која су без и против своје воље биле принуђене да учествују у проституцији или се буду приказана у порнографским материјалима у државама у којима су таква понашања кажњива.

Државе чланице су *дужне да донесу законе, њодзаконске акције и друге њројисе у циљу усклађивања са одредбама Директиве* до 13. децембра 2013. године, а Комисија ће до 18. децембра 2015. године саставити, те Парламенту и Савету поднети, извештај у ком ће проценити у којој мери су државе чланице предузеле потребне мере у циљу усаглашавања са одредбама Директиве.

3.2. Одередбе Директиве које се односе на дечју порнографију

У смислу Директиве *ѿтермин дечја ѿорноѿрафија односи се на:*

- материјал који визуелно осликава дете укључено у праве или симуловане експлицитне сексуалне односе;
- приказ сексуалног органа детета, који примарно служи у сексуалне сврхе;
- материјал који визуелно осликава лице које изгледа као да је дете, укључено у праве или симуловане експлицитне сексуалне односе или приказ сексуалног органа лица које изгледа као да је дете, који примарно служи у сексуалне сврхе;
- реалистични приказ детета укљученог у експлицитне сексуалне односе или реалистични приказ сексуалног органа детета која примарно служи у сексуалне сврхе.

Члан 5. Директиве обавезује државе да предузму потребне мере да се *наведене радње у вези са дечјом ѿорноѿрафијом које су ѿпредузетје с умишљајем и неовлашћено²² ѿредвиде као кривично дело и за њих ѿројишу казне зайвора* у одређеном трајању, и то:

1. прибављање или поседовање дечје порнографије (максимална казна затвора у трајању од најмање 1 године);
2. свесно приступање дечјој порнографији коришћењем информационо-комуникационих технологија²³ (максимална казна затвора у трајању од најмање 1 године);
3. ширење, растурање или преношење дечје порнографије (максимална казна затвора у трајању од најмање 2 године);
4. нуђење, снабдевање или на други начин чињење доступном дечје порнографије (максимална казна затвора у трајању од најмање 2 године);
5. производња дечје порнографије (максимална казна затвора у трајању од најмање 3 године).

²² Употреба термина „неовлашћено“ у овој одредби оставља државама чланицама могућност да из криминалне зоне и уопште одређивања појма „дечја порнографија“ искључе одређене приказе, на пример, оне који су настали у медицинске, научноистраживачке и сличне сврхе, као и овлашћено поседовање одређених приказа од стране надлежних органа у вези са кривичним поступком или са спречавањем, откривањем и доказивањем кривичних дела.

²³ Свесно приступање порнографским садржајима употребом информационо-комуникационих технологија подразумева *ѿосѿојање намере* лица да приступи Интернет страници на којој се налази дечја порнографија и *знања* да се такви материјали могу пронаћи на тој страници. То значи да је искључено кажњавање лица које је случајно, тј. без намере и знања, приступило таквим страницама. При томе, закључак о постојању намере може се извести из чињенице да се такво поступање понављало у више наврата или да је приступ био могућ тек након плаћања одрђеног новчаног износа.

Државама се оставља могућност да инкриминишу поменуте радње и у случајевима да порнографски материјали садрже приказе лица које изгледа као дете, а у ствари је имало 18 или више година у време настанка порнографског материјала. Такође, државе могу да одлуче да ли ће се инкриминације односити и на случајеве у којима је креатор материјала порнографске садржине исте произвео и поседује само за сопствене потребе а да при томе не постоји ризик од ширења тог материјала.

Успостављање контакта пунолетног лица са дететом у сврху задовољавања сексуалног нагона постало је нарочита претња у Интернет окружењу (коришћењем разних социјалних мрежа, форума, причаоница и других комуникационих канала) које пружа могућност анонимности и прикривања личних карактеристика (као што је узраст). Таква појава се у иностраној литератури назива ***grooming***. Препознавши опасности и раширеност ове појаве, Директива у члану 6. обавезује државе да предвиде као кривично дело умишљајно предлагање од стране пунолетног лица *детеишу* које није *достигло узраст* довољан за давање сексуалне сагласности употребом средстава информационо-комуникационих технологија да се састану уживо у циљу извршавања неке од радњи поменутих ранијим члановима (ступање у сексуалне односе са лицем које није достигло одређени узраст, односно производњу деце порнографије) уколико су таквом предлогу уследиле радње усмерене да до таквог састанка дође (те да пропишу максималну казну затвора од најмање 1 година).

Осим тога, државе би требало да предвиде да је *кажњив и покушај* да се изврши нека од радњи предвиђених у члану 5. (прибављање или поседовање деце порнографије и свесно приступање децјој порнографији коришћењем информационо-комуникационих технологија) на тај начин што пунолетно лице средствима информационо-комуникационих технологија дете наводи да му пружи материјал порнографског садржаја у ком је дете приказано²⁴.

3.3. Контрола садржаја на Интернету

Постојање и ширење деце порнографије на Интернету, као специфичног штетног садржаја, ни у ком случају се не може и не сме довести у вези са слободом мишљења и изражавања. Борба против деце порнографије захтева онемогућавање, односно ограничење могућности за циркули-

²⁴ Осим тога, државама се оставља могућност да навођење детета да пружи материјал порнографског садржаја у ком је дете приказано које се врши у физичком присуству детета предвиде као кажњиво у форми кажњивих припремних радњи, или кажњивог покушаја у вези са кривичним делима на које се односи Директива или као посебно кривично дело (тзв. "*off-line grooming*").

сање порнографског материјала, а то значи да је потребно пронаћи механизме да се лицима укљученим у активности производње и дистрибуирања тих штетних садржаја отежа да их чине доступним на Интернет страницама, да се уклоне постојећи садржаји и да се учине кажњивим ширење и преузимање тих садржаја. У том смислу државе чланице би требало **да усвојаве, односно унајреде сарадњу и са трећим државама** како би заједничким напорима уклониле порнографске садржаје са сервера који се налазе ван територије ЕУ, што је често тешко или из разлога што држава у којој се сервери налазе не жели да сарђује или се поступак уклањања показује као превише дуготрајан. Из тог разлога, приликом доношења Директиве дошло се на идеју да се уведу механизми за блокирање приступа са територије ЕУ Интернет страницама за које је утврђено да садрже или служе за ширење децје порнографске, при чему мере које државе чланице могу предузети ради уклањања, односно блокирања приступа таквим Интернет страницама могу бити легислативне, нелегислативне, судске и друге. Директива подржава самоиницијативне акције пружалаца Интернет услуга (*Internet service provider*) у циљу спречавања злоупотребе њихових услуга, односно све активности које би државе чланице предузеле, с тим што су државе чланице, без обзира на одабрану акцију или метод, дужне да обезбеде да оне буду у складу са принципом правне сигурности и унапред познате како корисницима тако и пружаоцима Интернет услуга. Из тог разлога неопходно је успостављање и унапређење сарадње државних институција и приватног сектора, нарочито у погледу стварања заједничке комплетне листе Интернет страница и избегавања дупларања посла, а све то уз поштовање права крајњих корисника и усаглашавање са постојећим правним процедурама и стандардима и Европском конвенцијом о основним људским правима и слободама и Повељом ЕУ о основним људским правима.

У складу са наведеним, члан 25. Директиве предвиђа да су државе дужне да предузму мере којим се обезбеђује **хитно уклањање Интернет страница** које садрже или служе за ширење материјала порнографског садржаја на којима су деца, а које се налазе на серверима како на територијама држава чланица тако и ван територије ЕУ. Осим тога, државе могу да предузму мере којима се **блокира приступ Интернет страницама**, које садрже или служе за ширење материјала порнографског садржаја на којима су деца, а које се налазе *на или ван територије* држава чланица, корисницима Интернет услуга који се налазе на територији држава чланица, с тим да се такве мере могу предузети само на основу транспарентних процедура које обезбеђују довољно адекватних гаранција (укључујући и могућност обраћања судским органима) нарочито у смислу да се ограничења предузимају само као потребна и сразмерна и да су корисници упознати са разлозима таквог ограничења.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Борба против порнографског материјала на ком су приказани деца подразумева инкриминисање одређених штетних понашања, идентификовање деце која су жртве, откривање учинилаца тих кривичних дела и њихово кривично гоњење, прекидање криминалних мрежа, уклањање садржаја са Интерента, односно онемогућавање приступа страницама на којима се ти садржаји налазе. Недовољна ефикасност механизма за примену постојећих прописа у појединим државама доприноси учесталости ових појава, а у борби против њих додатну потешкоћу представља њихова транснационална димензија, као и развој информационих технологија чија употреба олакшава производњу и дистрибуцију приказа сексуалног злостављања деце. Да би таква борба била ефикасна, неопходно је приближавање националних прописа поједних држава и успостављање међународне сарадње.

*Milana Pisarić, Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

EU Legal Framework of Fight Against Child Pornography on the Internet

Abstract

Sexual abuse and exploitation of children is a serious violation of the basic rights of a child and child pornography on the Internet represents specific harmful content, whose existence and expansion can not be possibly about the freedom of opinion and expression. The fight against child pornography on Internet includes criminalization of certain harmful behaviors, identification of children who are the victims, detection of the perpetrators of these crimes and their prosecution, termination of criminal networks, removal of pornographic content from the Internet or disable of access to the sites where these content are to be found. Although Internet is almost unlimited space for distribution of child pornographic material, the state's response is territorially limited, due to the fact that even if the state sets control over content on Internet sites located within its territory, users can find material on the Internet sites that are located outside the reach of the authorities of that country. For this reason, the fight against online child pornography sets requirement for the harmonization of national legislation and the establishment of effective international cooperation.

Key words: child pornography, Internet, European Union.